

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Грекова І. В., Тарасенко Л. Б.

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. З'ясовуються зміст та сутність взаємодії, визначаються її основні форми. Зазначено, що процесуальна форма взаємодії здійснюється відповідно до положень КПК України в межах кримінального провадження.

На підставі аналізу основних положень кримінального процесуального кодексу України, які стосуються правових відносин оперативних підрозділів з органами досудового розслідування, визначено їх процесуальні форми взаємодії. Вони передбачають виконання оперативним підрозділом слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого; передачу слідчому матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами кримінальних правопорушень задля початку досудового розслідування та використання їх як доказів у кримінальному провадженні; участь працівників оперативних підрозділів у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій; вжиття заходів щодо встановлення місця знаходження підозрюваної особи після зупинення досудового розслідування.

Звертається увага на те, що взаємодія між слідчим та оперативними підрозділами поліції може бути як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень. Вона проявляється у виконанні ухвал суду про проведення негласних слідчих (розшукових) дій задля встановлення обставин або перевірки обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження, а також щодо розшуку обвинуваченого, який ухиляється від суду.

Ключові слова: органи досудового розслідування, оперативні підрозділи, суд, кримінальне провадження, процесуальна форма взаємодії, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, доручення слідчого, рішення суду.

Grekova I. V., Tarasenko L. B. Procedural forms of interaction of operative subdivisions with pre-trial investigation bodies of the National Police of Ukraine in modern conditions of counteraction to crime

The article is devoted to the study of the current state of interaction of operational units with the pre-trial investigation bodies of the National Police of Ukraine during the investigation of criminal offenses under the current Criminal Procedure Law. The content and essence of interaction are clarified, its main forms are determined. It is noted that the procedural form of interaction is carried out in accordance with the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine within the criminal proceedings.

Based on the analysis of the main provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which relate to the legal relations of operational units with pre-trial investigation bodies, their procedural forms of interaction are determined. They provide for: performance by the operational unit of investigative (search) actions and covert investigative (search) actions on behalf of the investigator; transfer to the investigator of materials of operative-search activity on the facts of criminal offenses for the purpose of the beginning of pre-trial investigation and their use as evidence in criminal proceedings; participation of employees of operative subdivisions in carrying out separate investigative (search) actions; implementation of measures to establish the whereabouts of the suspect after the suspension of the pre-trial investigation.

Attention is drawn to the fact that the interaction between the investigative and operational units of the police can be both at the stage of pre-trial investigation and at the stage of judicial review of materials of criminal proceedings. It is manifested in the execution of court rulings on covert investigative (investigative) actions in order to establish circumstances or verify circumstances that are essential for criminal proceedings, as well as to search for an accused who evades court.

Key words: pre-trial investigation bodies, operative subdivisions, court, criminal proceedings, procedural form of interaction, investigative (investigative) action, covert investigative (investigative) action, investigator's order, court decision.

Постановка проблеми та її актуальність. Ефективно протистояти сучасній злочинності можна лише за умови тактично й методично правильно налагодженого співробітництва та організації взаємодії між слідчими та іншими, особливо оперативними підрозділами Національної поліції. Після вступу в дію чинного Кримінального процесуального кодексу України значно змінилися повноваження оперативних підрозділів, що змістовно визначені у § 2 Розділу 3 (Сторона обвинувачення) та передбачають виконання цими підрозділами певних процесуальних функцій у кримінальному провадженні [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам взаємодії під час виявлення та розслідування злочинів приділено увагу у працях К.В. Антонова, В.П. Бахіна, О.П. Бойко, В.Д. Берназа, М.П. Водька, А.Ф. Волобуєва, А.М. Волощука, Е.О. Дідоренка, А.В. Іщенко, О.В. Керевич, О.Ф. Кобзаря, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорецького, О.В. Поліщук, В.В. Рогальської, О.П. Снігерьова, В.Є. Тарасенка, Р.В. Тарасенка, В.Ю. Шепітька, К.О. Чаплинського, Н.П. Черняк. Водночас слід відзначити, що сьогодні, в умовах чинного кримінального процесуального законодавства, існують певні особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень.

Метою статті є дослідження сучасного стану взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у межах кримінального провадження на підставі аналізу положень чинного КПК України.

Виклад основного матеріалу. Потрібно відзначити, що Кримінальний процесуальний кодекс не дає визначення поняття «взаємодія». хоча він застосовується в інших законодавчих актах України, а саме у Законах України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992 р.) [2], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993 р.) [3], численних наказах та інструкціях МВС України [4].

У криміналістичних дослідженнях взаємодія розглядається як узгоджена діяльність слідчого, оперативного уповноваженого, спеціаліста та експерта, спрямована на вирішення завдань виявлення, розкриття, розслідування злочинів

та запобігання ним. Правильно організована взаємодія допомагає правоохоронним органам підвищити якість та ефективність своєї роботи, дає змогу вирішити їх завдання з мінімальним використанням сил і засобів. В юридичній літературі, як правило, автори виділяють процесуальні та організаційні форми взаємодії [5-9]. Вважається, що процесуальна взаємодія регламентується кримінальним процесуальним законом, а організаційна - відомчими нормативними актами.

На підставі аналізу певних положень КПК України до основних процесуальних форм взаємодії можна віднести такі.

1) Виконання оперативним підрозділом слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого.

Згідно з чинним КПК, слідчий органу досудового розслідування уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [1, ч. 3 ст. 40]. Вони є обов'язковими для виконання й надсилаються начальнику оперативного підрозділу у письмовій формі, де повинні бути чітко сформульовані питання, які належить з'ясувати, й викладена інформація, необхідна для виконання доручення [1, ст. 41]. Керівник оперативного підрозділу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, що надав доручення, зобов'язаний у найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення [1, ч. 6 ст. 232]. Під час виконання доручень слідчого працівник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого [1, ч. 2 ст. 41].

Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК. З огляду на специфіку негласних слідчих (розшукових) дій їх проведення потребує ретельної підготовки. Така специфіка проявляється у тому, що про факт проведення негласної слідчої (розшукової) дії не повідомляється особа, щодо якої вона проводиться; проведення НСРД стосовно особи означає обмеження її прав щодо оскарження НСРД відразу ж після проведення, заяви клопотання про повторне її проведення, заяви відводів тощо; повідомлення осіб, щодо яких проводилась НСРД, може бути здійснено лише згідно зі ст. 253 КПК України; методи (систематизована сукупність дій, які потрібно здійснити для проведення негласної слідчої (розшукової) дії) не підлягають розголошенню. Для успішного проведення НСРД слідчий

повинен чітко визначити, які саме фактичні дані він зможе віднайти за допомогою НСРД, а також визначити, які засоби, передбачені законодавством, йому необхідно застосувати у конкретному випадку проведення НСРД [8, с. 45].

Організація взаємодії під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій впливає з регламентації відповідної діяльності у законодавстві. Відповідно до ст. 40 КПК України, слідчий уповноважений як проводити негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД), так і доручати їх проведення оперативним підрозділам. Відповідно до норм КПК України, більшість НСРД може бути проведена лише за ухвалою слідчого судді. За постановою слідчого, яка погоджується з керівником органу досудового розслідування, проводиться лише одна НСРД, передбачена ст. 272 (виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації). За постановою прокурора проводиться НСРД, передбачена ст. 271 (контроль за вчиненням злочину). Проведення НСРД, як правило, здійснюється із залученням працівників оперативних підрозділів, оскільки їх проведення потребує навичок здійснення оперативно-розшукової діяльності. З огляду на це для якісного проведення НСРД вони проводяться у взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів. Саме нормами КПК України передбачено такий вид взаємодії слідчого та оперативного працівника, як виконання доручень. Норми КПК України надають слідчому повноваження давати вказівки оперативному підрозділу. Обов'язок оперативних підрозділів виконувати доручення слідчого впливає з ч. 3 ст. 41 КПК України, ст. 7 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». Для забезпечення належної взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів може бути створена слідчо-оперативна група (далі - СОГ). Утворення СОГ здійснюється за наказом начальника територіального органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу. При цьому керівником СОГ є слідчий, якому начальник слідчого підрозділу доручає здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення.

Одним із завдань взаємодії слідчих та оперативних підрозділів є забезпечення своєчасного та якісного виконання доручень. Задля цього у дорученнях, які надаються слідчими під час проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, має конкретизуватись вжиття необхідних заходів та слідчих дій, а також встановлюватись терміни їх виконання. Оперативним

працівникам за наявності інформації про доцільність проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід ініціювати їх проведення перед слідчими з наданням матеріалів на обґрунтування пропозиції щодо використання можливостей оперативно-технічних підрозділів задля розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів.

2) Передача слідчому матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами кримінальних правопорушень.

Частина 1 ст. 214 КПК України передбачає як підставу для початку досудового розслідування використовувати самостійне виявлення слідчим або прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Одним із таких джерел є матеріали оперативно-розшукової діяльності, які, згідно зі ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», мають використовуватись як приводи та підстави для початку досудового розслідування. Так, під час ведення оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів Національної поліції начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу. Для ефективного методичного супроводження за ОРС доцільно закріплювати тих слідчих, які мають значний досвід практичної роботи та володіють методикою збору первинних матеріалів про злочини будь-якої спрямованості. Окрім консультацій, вони повинні надавати практичну допомогу у визначенні спрямованості дій працівників оперативних підрозділів на вибір тієї чи іншої тактики збору первинних матеріалів та оформлення супутніх документів. Допомога слідчого працівникам відповідного оперативного підрозділу під час провадження за оперативно-розшуковою справою перш за все полягає у визначенні мінімальної кількості документів первинного матеріалу, достатнього для початку кримінального провадження й забезпечення його судової перспективи. Звичайно, це вимагає ретельного планування й узгодження діяльності слідчого та оперативних працівників. Відповідною Інструкцією [4, пп. 3.2, 3.3] також передбачений порядок надання слідчому матеріалів ОРД для вивчення та надання за потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність у їх діях

ознак злочину. У подальшому матеріали ОРС розглядаються під час оперативної наради за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Водночас розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів. У плані реалізації з урахуванням конкретних обставин справи залежно від цілей (початок кримінального провадження, оперативного забезпечення досудового слідства та судового розгляду) повинні бути визначені час, послідовність, місце проведення слідчих (розшукових) дій, їх виконавці; особливості змісту й предмет дій (коло осіб, яких необхідно допитати, перелік предметів, документів та інших носіїв доказової інформації, що підлягають виявленню та вилученню, місце їх знаходження) з перспективою їх подальшого використання у кримінальному процесі. Такий підхід до питань визначення моменту реалізації, достатності зібраних матеріалів для початку кримінального провадження й повноти документування допомагає більш ефективно визначити всі обставини, що підлягають встановленню. Потрібно зазначити, що, відповідно до положень КПК, матеріали, зібрані оперативними підрозділами, згідно з вимогами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є документами та можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази [1, ч. 2 ст. 99].

3) Участь працівників оперативних підрозділів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Найчастіше слідчий залучає працівників оперативних підрозділів під час реагування на заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення до проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місцевості, приміщення, речей, документів (ст. 237 КПК), огляд трупа (ст. 238, ст. 239 КПК). Працівник оперативного підрозділу з'ясовує ситуацію у громадян, які були на місці події, або у працівників поліції, які прибули до місця вчинення злочину раніше, здійснює поквартирний чи подвірний обхід та обстежує прилеглу місцевість у районі вчинення кримінального правопорушення задля виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого злочину, інших предметів і додаткових джерел інформації про подію та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Визначається можливість використання розшукового собаки задля встановлення напрямку руху злочинця, а у разі отримання даних про ймовірний напрямок руху злочинця або місце його

перебування слід вжити заходів для організації його переслідування. Працівники оперативних підрозділів, як правило, виявляють свідків та очевидців події, опитують задля цього громадян, які мешкають або працюють поблизу місця події, а також осіб, які могли перебувати на шляхах можливого переміщення правопорушника до місця події та від нього. При цьому оперативний працівник установлює час, місце та обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість причетних до його вчинення осіб, їхні прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або під час подолання перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок, у якому вони зникли, інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Про всі отримані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб оперативний працівник негайно інформує слідчого. Слідчий разом з оперативними працівниками аналізує зібрані матеріали та вилучені речові докази, а також намічає невідкладні слідчі дії та оперативно-пошукові заходи [9, с. 103-104].

Допомога оперативних працівників може бути використана під час проведення обшуку (ст. 234 КПК) задля забезпечення сприятливих умов для його проведення та забезпечення безпеки учасників обшуку, під час затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (ст. 207, ст. 208 КПК) та тимчасового вилучення майна (ст. 167, ст. 168 КПК), а також під час проведення слідчого експерименту (ст. 240 КПК), коли потрібна допомога у відтворенні обстановки певної події.

Участь працівників оперативних підрозділів засвідчується відповідним записом у протоколі слідчої (розшукової) дії.

4) Вжиття заходів щодо встановлення місця знаходження підозрюваної особи після зупинення досудового розслідування.

Коли підозрюваний переховується від органів слідства та суду задля ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме, досудове розслідування може бути зупинене, а слідчий оголошує його розшук [1, ч. 2 ст. 280]. Про оголошення розшуку виноситься окрема постановка, а здійснення розшуку підозрюваного доручається оперативним підрозділам [1, ч. 2 ст. 281].

Варто звернути увагу на те, що взаємодія слідчого та оперативних підрозділів може бути не лише на стадії досудового розслідування, але й на стадії судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень. Так, задля перевірки та уточнення

фактичних даних, отриманих у ході судового розгляду, суд має право доручити органу, що проводив розслідування, виконання певних слідчих (розшукових), у тому числі негласних слідчих (розшукових), дій [1, ч. 3 ст. 333]. Окрім цього, за дорученням начальника слідчого підрозділу, до якого надійшла ухвала суду про оголошення розшуку обвинуваченого [1, ст. 335], для організації виконання в установленому законодавством порядку працівник оперативного підрозділу заводить відповідну оперативно-розшукову справу та вживає розшукових заходів задля встановлення місця перебування обвинуваченого.

Аналізуючи специфіку взаємодії оперативних підрозділів та органів досудового розслідування, підтримуємо думку О.В. Керевича, який слушно зазначає, що чинне національне кримінальне процесуальне законодавство наділяє слідчого функцією керуючої підсистеми, а функцією підлеглої підсистеми - оперативні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Таке співвідношення названих функцій визначається багатьма факторами, серед яких слід виділити такі:

- різниця правової природи, принципів, підстав і процедури проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та вжиття оперативно-розшукових заходів;
- функції і правовий статус працівників слідчих та оперативних підрозділів;
- наявність у слідчого повноважень зі спрямування доручень на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- обов'язок оперативних підрозділів виконувати ці доручення [8, с. 402].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що процесуальні форми взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України здійснюються у межах КПК України та передбачають виконання оперативним підрозділом слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого; передачу слідчому матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами кримінальних правопорушень задля початку досудового розслідування та використання їх як доказів у кримінальному провадженні; участь працівників оперативних підрозділів у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій; вжиття заходів щодо встановлення місця знаходження підозрюваної особи після зупинення досудового розслідування; виконання рішень суду щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій та розшуку обвинуваченого.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.09.2021).
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2021).
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2021).
4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 7 липня 2017 р. № 575. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2020).
5. Тарасенко В.Є., Головін Д.В., Поліщук О.В. Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами і підрозділами Національної поліції України в запобіганні, виявленні та розслідуванні злочинів : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2017. 104 с.
6. Тарасенко В.Є., Поліщук О.В. Організація взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій в межах кримінальних проваджень : методичні рекомендації. Одеса : ОДУВС, 2017. 78 с.
7. Організація взаємодії підрозділів Національної поліції під час проведення досудового розслідування : навчальний посібник / О.П. Бойко, О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, Н.П. Черняк. Дніпро : ДДУВС, 2017. 84 с.
8. Керевич О.В. Організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в діяльності щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 400-404. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_4_59.
9. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Правові засади діяльності кримінальної поліції в інтересах кримінального судочинства : монографія. Одеса, 2018. 240 с.

*Грекова І. В.,
кандидат юридичних наук,
детектив другого відділу детективів
Головного підрозділу детективів
Національного антикорупційного бюро України*

*Тарасенко Л. Б.,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та філософії права
Одеського державного університету
внутрішніх справ*